

CAPITOLUL AL V-LEA

PARTIDE ȘI GRUPURI DE PRESIUNE

*Anton Carpinski &
Gabriela Carpinski &
Mioara Nedelcu*

Partide și sisteme de partide

Partidele, actori politici ai democrației moderne. Apariția partidelor politice se corelează cu edificarea sistemului democratic modern și, în special, cu introducerea treptată în țările avansate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a votului universal. Partidele s-au născut ca urmare a ascensiunii maselor pe scena politică occidentală, rezolvarea pașnică a conflictelor social-economice și a complicatelor probleme publice necesitând apelul la voința populară și legitimitatea democratică. Originile partidelor sunt, așadar, electorale și parlamentare. “Difuzarea modelului reprezentativ – scria Jean Baudouin -, produce în cadrul adunărilor formarea unor grupuri ce reunesc aleșii pe baza unor afinități strict politice. De asemenea, universalizarea sufragiului masculin atrage după sine crearea unor comitete electorale însărcinate cu mobilizarea și încadrarea alegătorilor. Partidul se formează atunci când se instituie raporturi regulate între < grupurile parlamentare > și < comitetele electorale locale >”¹. Există, de asemenea, origini externe, nonparlamentare, pentru unele tipuri de partide politice. Astfel, apariția partidelor socialiste este legată de ziarele și sindicatele muncitorești, a partidelor agrariene de asociațiile țărănești, a celor confesionale de Biserică sau unele secte religioase. Originea partidelor comuniste se află în succesul revoluției bolșevice din Rusia și crearea Kominternului. Istoria este, așadar, martoră a faptului că fenomenul partidist poate apărea chiar în condițiile în care practicile de vot nu sunt decât niște simulacre ale democrației și ale votului liber exprimat. Cazurile partidelor de masă din epoca pseudo-democrațiilor comuniste este reprezentativ, în acest sens. Multiplicarea partidelor ca urmare a proliferării unor state după al doilea război mondial, sau după căderea zidului Berlinului exprimă, de asemenea, capcanele și iluziile unor democrații superficiale funcționând prin mimetism instituțional și politic. Partidele și grupurile de

---

¹ Jean Baudouin, *Introducere în sociologia politică*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999, p.215.

presiune fac parte din categoria actorilor politici colectivi. Existența partidelor politice care intră în competiție pentru cucerirea puterii etatice, alternarea pașnică la putere, dinamica raportului dintre putere și opoziție rămân, în continuare, caracteristicile democrației reale.

Studiul partidelor politice. Studiarea scenei politice dintr-o țară sau alta presupune analiza actorilor al căror joc animă viața democrației. Aceasta înseamnă monitorizarea partidelor, cercetarea puterii și obiectivelor acestora, precum și a relațiilor care se stabilesc între partide și grupurile de presiune, între partide și instituțiile statului, între partidele aflate la putere și cele din opoziție. Tip special de acțiune socială, acțiunea politică este rezultanta angajării actorilor individuali (lideri, militanți, aderenți) sau colectivi (partide politice, grupuri de presiune, grupuri sociale, elite politice, mase populare) în lupta pentru cucerirea, exercitarea sau influențarea puterii etatice, în funcție de interesele unor grupuri sociale anume. Politica este jocul numerelor mari, al angajării destinului colectivităților și maselor dar, dincolo de acestea evoluează “elitele”, “clasa politică”, “nomenklatura”, “clasa militară”, “camarila” etc., toate acestea desemnând acele persoane și grupuri de persoane cu o contribuție specială în desfășurarea vieții politice, în jocurile de putere sau în culisele acesteia. V. Pareto, R. Michels, J. Burnham ș.a. au opus elitele maselor, datorită superiorității lor, naturale sau dobândite. În general, se operează distincția “clasă dominantă” – “clasă politică”. Un punct de vedere relativ acceptat susține că într-o societate împărțită din punct de vedere economic în clase, există elitele, clasa dominantă și clasa politică. Clasa politică ar fi acea parte a clasei dominante care exercită puterea în mod direct, care deține funcții de conducere în conformitate cu propriile sale interese și dorințe. Elitele, la rândul lor, sunt de mai multe feluri: tradiționale, economice, tehnocratice, charismatice, simbolice, dar dincolo de toate acestea important este elementul valoric. Elitele concentrează valorile din diferitele domenii de activitate.

Analiza fenomenului partidist cunoaște o bogată tradiție, cercetările vizând cele mai diverse aspecte: latura ideologică, corelația cu baza socială, structurile organizatorice interne, rolul partidelor în cadrul sistemului politic, perspectivele de evoluție, etc. În evoluția cercetării fenomenului partidist se pot distinge mai multe etape: într-o primă etapă, care ar corespunde preistoriei științelor politice, diferiți filosofi, esești, ideologi

(D. Hume, E. Burke, B. Constant ș.a.) au practicat un discurs normativ cu privire la partidele politice. A doua etapă, supranumită și cea a “părinților fondatori” (M. Weber, J. Bryce, M. Ostrogorski, R. Michels), a inaugurat cercetarea propriu-zisă în domeniul științei partidelor la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cunoașterea partidelor devine cu adevărat cuprinzătoare și sistematică odată cu publicarea în 1951 de către Maurice Duverger a celebrei lucrări *Les partis politiques*. În această carte, politologul francez prezintă o teorie asupra originii și multiplicării partidelor dintr-o perspectivă instituționalistă și o tipologie bazată pe maniera organizării partidelor. Tipologia partidelor politice se îmbogățește în această etapă datorită lucrărilor lui S. Neumann, S.J. Elmersveld, O. Kirckheimer, J. Charlot, R. Dahl, S.M. Lipset. Analiza sistemelor de partide și sociologia electorală cunosc noi dimensiuni datorită lucrărilor lui Stein Rokkan, G. Sartori, J. Blondel, R. Rose, D. Butler. Nu trebuie omis nici aportul unor gânditori români, precum A.D. Xenopol, D. Gusti, P.P. Negulescu, D. Drăghicescu sau M. Manoilescu la definirea și studierea sistematică a partidelor politice.

Conceptul de partid politic. Definițiile partidelor politice sunt numeroase, ele depinzând de elementele ce califică o organizare oarecare ca organizare de partid. Astfel, unele definiții accentuează asupra obiectivului și a intereselor urmărite, altele asupra doctrinei, a modului de organizare sau a bazei electorale. În concepția lui Joseph La Palombara și Myron Wiener, pentru ca un grup să poată fi considerat partid politic, trebuie să îndeplinească anumite condiții: continuitatea în organizare, deci o organizare durabilă, care nu este direct dependentă de conducătorii în funcție; organizare vizibilă și permanentă la nivel local, ceea ce implică relații sistematice între elementele locale și cele naționale; determinarea conștientă a conducătorilor de a cuceri și păstra puterea de decizie, singuri sau în coaliție cu alții; preocuparea constantă de a câștiga partizani la alegeri sau de a obține prin orice mijloace sprijinul popular².

Elementul definitiv al partidelor politice, care îl diferențiază net de alte organizații sau asociații, este poziția față de puterea etatică. Ca instituții politice principale implicate în lupta pentru putere, partidele au ca obiectiv fundamental cucerirea, exercitarea, influențarea puterii în stat. Partidul constituie însă o realitate

---

² Joseph La Palombara, Myron Wiener, *Political Parties and Political Development*, Princeton, Princeton University Press, 1974.

dinamică, notele sale definitorii cunoscând modificări în funcție de condițiile particulare în care-și desfășoară activitatea. Astfel, în anumite momente de schimbări sociale profunde, elementele doctrinare și programatice pot avea un rol foarte important în delimitarea și caracterizarea partidelor. Raportul dintre trăsăturile definitorii ale unui partid depinde și de semnificația pe care le-o conferă acestora activitatea sa practică.

Un partid politic se definește prin funcțiile sale. Se poate spune că scopul fiecărui partid este acela de a obține puterea, dar pe lângă acesta un partid îndeplinește o multitudine de funcții. Una dintre cele mai complete sistematizări aparține lui Peter Merkl, care vorbește despre următoarele funcții ale partidului: recrutarea și selecționarea personalului conducător pentru posturile de guvernământ; elaborarea programelor și politicilor de guvernare; coordonarea și controlul organelor guvernamentale; integrarea socială a indivizilor prin mobilizarea sprijinului lor și prin socializarea politică; contraorganizarea sau subversiunea³. Prin aceste funcții, partidele mediază între societatea civilă și societatea politică, canalizând, în fond, interesele și revendicările cetățenilor, aspirațiile spre conservare sau schimbare, exprimare și legitimare. În felul acesta, partidele contribuie la articularea și agregarea intereselor, formarea opiniei publice, menținerea și adaptarea sistemului politic dintr-o societate anume.

Clivaje partizane și familii ideologice. Din perspectiva dimensiunii ideologice a fenomenului partizan, pot fi deosebite câteva familii politice importante: comuniste, socialiste, ecologiste, democrat-creștine, liberale, agrariene, conservatoare, de extremă dreaptă. Acestora li se adaugă un grup de partide greu de clasificat, între care partidele regionaliste și partidele americane. Deși partidele regionaliste diferă în privința organizării și a influenței politice și electorale, au în comun faptul că interesele lor sunt aproape exclusiv orientate pe o singură problemă (intrând astfel în categoria “single issue parties”), toate celelalte fiind percepute și tratate prin prisma acesteia. Fenomenul regionalismului European, legat de supraviețuirea unor minorități în sânul anumitor state-națiuni a cuprins o parte din țările Europei Occidentale, în special Belgia, Spania, Marea Britanie, Italia, Franța. În unele țări, partidele regionale sunt insignifiante, dar dovedesc un comportament electoral particularist (Alsacia, Bretagne); în altele, au o bună

---

³ Peter Merkl (ed.), *Western European Party Systems: Trends and Prospects*, Free Press, New York, 1980.

organizare regională și pot contribui la erodarea statului-națiune (Belgia). Între aceste două poziții sunt posibile multiple situații intermediare, poziție dominantă de exemplu (Alto Adige, Val d'Aoste, Țara Bascilor) sau de concurență (Scoția, Corsica). În ceea ce privește partidele americane, între cele două formațiuni politice dominante - Partidul Republican și Partidul Democrat -, nu există decât o slabă distanță ideologică, explicabilă între altele prin compoziția populației, evoluția istorică și adeziunea la valorile americane, la virtuțile capitalismului și misiunea universală a țării.

Inspirându-se din teza suprapunerii dualismelor elaborată de Maurice Duverger, Stein Rokkan sistematizează clivajele care stau la baza constituirii partidelor și a sistemelor de partid. În societățile occidentale, consideră Rokkan, conflictele se organizează în jurul a patru clivaje fundamentale: două dintre ele decurg din Revoluția națională, desfășurată în timpul Reformei și antrenează clivajele biserică/stat pe de o parte, centru/periferie, pe de alta; celelalte două clivaje rezultă din Revoluția industrială - clivajul urban/rural și clivajul posedanți/lucrători. Ulterior, el va adăuga un al cincilea clivaj, născut din conflictul posedanți/lucrători : partizanii revoluției sovietice și cei care i se opun sau, cel puțin, refuză să o accepte. Rokkan analizează unele forme partizane specifice, constituind embrioane ale familiilor politice: partidele de apărare religioasă, partidele agrariene, partidele socialiste, cele comuniste, partidele fasciste și poujadismul în Franța sau radicalismul de dreapta în S.U.A., partidele autonomiste, federaliste sau separatiste. Deși contestată de unii autori (D.Rae, M.Taylor), paradigma lui Stein Rokkan a fost apreciată de alții pentru introducerea clivajului centru/periferie. Atât perspectiva lui Rokkan cât și optica lui Douglas Rae și Michael Taylor (susținătorii tezei “intersectării clivajelor politice “- cross-cutting cleavages) au contribuit la înlocuirea conceptului “dualism al opozițiilor” din știința politică francofonă, cu cel de” clivaj politic”, evitându-se astfel folosirea cuvântului “conflict”.

O alternativă la paradigma lui Rokkan a fost propusă de Richard Rose și Derek Urwin care văd nașterea unui partid ca rezultatul focalizării mai multor dimensiuni sau clivaje convergente. Un partid poate fi, spre exemplu, și muncitoresc, și antireligios, și urban și centralist. Folosind drept criteriu principal coeziunea socială, autorii propun un tablou al tipologiei partidelor care focalizează factorul religios, clasa socială, naționalismul comunal. Astfel, sunt deosebite: partidele eterogene, al căror electorat nu

are o caracteristică sociologică particulară (“catch all party”, de genul Partidului Unității Proletare din Italia, Partidul Laburist Irlandez); partidele cu fundament unic de natură religioasă sau anticlericală, de la caz la caz, născute din relația biserică/stat, cu o bază socială eterogenă; partidele cu fundament unic de natură socială (partide de clasă); partidele rezultând din diferite identificări ce se consolidează reciproc (partide muncitorești religioase). Jean și Monica Charlot au propus, la rândul lor, un alt clivaj – stat/societate civilă –, care opune partidele totalitare, partidelor specializate, demers valoros în contextul în care revoluțiile din centrul și sud-estul Europei au adăugat clivajul stat/societate civilă în axa teritorială și maximaliști/minimaliști în cea funcțională (privind ritmul trecerii la economia de piață).

Tipuri și sisteme de partide. Clasificarea partidelor politice în funcție de anumite criterii este necesară înțelegerii sensului politic al activității lor în cadrul societății. Diversitatea și complexitatea fenomenului partidist fac imposibilă construirea unei tipologii exhaustive. Există numeroase criterii în funcție de care pot fi clasificate partidele politice. Cea mai des întâlnită este tipologia politică a partidelor în: *partide de dreapta, de centru și de stânga*, în funcție de trei criterii importante: ideologic, social, economic. Criteriul ideologic se referă la poziția partidului față de maniera de a rezolva raportul dintre tradiție și schimbare; criteriul social are în vedere poziția partidului față de redistribuirea venitului național, iar cel economic, modul în care concepe un partid relația dintre economie și stat. Partidele de dreapta sunt, de obicei, partide liberale și conservatoare, favorabile schimbării graduale, pașnice, proprietății private, acumulării capitalului, nonintervenției statului în viața economică. Partidele de centru, creștin-democrate și agrariene sunt moderate în promovarea schimbărilor sociale, favorabile proprietății private dar și redistribuției sociale a venitului național, precum și intervenției statului în economie. Partidele de stânga, social-democrate, laburiste, socialiste de sorgine nonmarxistă promovează schimbarea socială, proprietatea și interesele sistemului public în condițiile menținerii proprietății private, redistribuția venitului național către clasele dezavantajate și intervenția susținută a statului în economie. Introducând în această tipologie și extremele specifice regimurilor de dictatură totalitară bazate pe monopolul politic al partidului-stat, atunci partidele de factură fascistă și nazistă intră în extrema dreaptă, iar cele de factură comunistă în extrema stângă.

Maurice Duverger a propus distincția dintre *partidele de cadre* și *partidele de masă*. Apărute odată cu democrația modernă și cu exercitarea sufragiului restrâns, partidele de cadre au reprezentat din punct de vedere politic clasele dominante și, în special, burghezia. Bazate pe activitatea notabililor, a persoanelor importante și cu influență, aceste partide demonstrează că au nevoie de calitatea aderenților și simpatizanților, nu de candidarea acestora. Descentralizate și slab organizate, suple și fără o disciplină de vot, partidele de cadre sunt active, în special, în perioadele electorale. De aceea, în aceste partide rolul de conducere aparține parlamentarilor. Trebuie să remarcăm, totodată, că apariția partidelor de masă, extinderea votului universal au contribuit, în timp, la transformarea, democratizarea și disciplinarea partidelor de cadre. Din punct de vedere istoric, apariția partidelor de masă este consecința înlocuirii sufragiului restrâns cu cel universal sub presiunea mișcărilor muncitorești și socialiste, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Apariția și generalizarea partidelor de masă corespunde lărgirii caracterului social al democrației. Accesul la vot al maselor a permis acestora să voteze pentru candidații care nu proveneau din rândurile burgheziei și aristocrației. Apărea, astfel, o nouă elită politică de extracție socială nonburgheză, o nouă clasă de activiști. Partidele de masă nu mai erau partide de notabili, ci “partide de militanți orientați mai mult spre recrutarea masivă de membri decât spre constituirea unui capital electoral”⁴. Puternic structurate și ierarhizate, partidele de masă și-au edificat aparate de conducere și control, propagandă și gestiune cu activitate permanentă, și-au format colective de militanți a căror viață era consacrată punerii în practică a hotărârilor partidului. Astfel concepute și organizate, aceste partide au elaborat o cultură a participării cerând aderenților “ardoare și loialitate”.

Ulterior, la această tipologie, au fost adăugate *partidele intermediare* (indirecte – de tip laburist și partidele din țările în curs de dezvoltare). Supra-denumite și partide “catch-all-parties” (“attrape-tout”), acestea apar ca urmare a exacerbării concurenței politice. În opinia unor O. Kirchmeier, S. Eldersveld sau Jean Charlot, pentru care epoca partidelor de masă marcate de pecetea ideologiei și a votului de clasă a trecut, viitorul aparține unor partide cu rază mare de acțiune, care dau întâietate nu ideologiei, ci

---

⁴ Jean Baudouin, *op.cit.*, p.221.

valorilor simple și pragmatice. Dogmatismul ideologic este recuzat, de pildă, de “partidul de electori” al lui J.Charlot, care se mulțumește cu un simplu fond comun de valori, merit să adune în jurul lui un număr cât mai mare de persoane. Tipului *stratarhic* propus de S.Eldersveld îi este specifică existența unei structuri organizatorice ierarhizate, fiecare nivel sau strat (care poate influența programul partidului) generând un număr de lideri legați între ei pe verticală și care urmăresc câștigarea de aderenți din masa electorilor. Partidele naționale din S.U.A. sunt considerate a fi de fapt, pe de o parte, federații de partid, organizate în fiecare stat al uniunii, iar pe de alta, conglomerate a trei organizații independente, prezente în fiecare dintre ramurile alese ale corpurilor politice – Președinție, Camera Reprezentanților și Senat.

Ansamblul structurat de relații, care permite formarea unor coaliții electorale sau postelectorale pe scena politică a unei societăți constituie un *sistem de partide*. Relațiile acestora pot fi conflictuale sau de cooperare, sub forma unor coaliții preelectorale, cu sau fără liste comune sau a unui program și a unei candidaturi unice, a unei federații de partide sau a unei confederații, cu o grupă parlamentară unică. O formulă foarte răspândită este cea a coalițiilor postelectorale în care partidele își păstrează libertatea de acțiune și negociază după scrutin, la vederea rezultatelor. Sistemele de partide sunt de obicei naționale, chiar dacă fiecare partid dorește să fie prezent și pe plan regional sau local.

Maurice Duverger a propus o tipologie a sistemelor de partide fondată pe număr și o explicație în termenii modului de scrutin. În opinia sa, sistemele majoritare cu un tur de scrutin tind spre *bipartidism*, iar reprezentarea proporțională tinde spre *multipartidism*; scrutinul majoritar cu două tururi tinde spre un *multipartidism temperat*. S-a dovedit, însă, că modul de scrutin nu este un factor atât de important. Însuși Duverger și-a schimbat optica, în cea de-a VIII-a ediție a lucrării sale dedicată partidelor politice, afirmând că “realitățile naționale, ideologiile și mai ales structurile socio-economice au, în general, acțiunea cea mai hotărâtoare în această privință”⁵. Sistemul bipartidist este caracterizat prin procesul alternării la guvernare a două partide politice principale. Fiecare dintre cele două partide deține posibilitatea reală de a forma majoritatea

---

⁵ Maurice Duverger, *Les partis politiques*, Armand Colin, Paris, 1973, p.236.

parlamentară și de a prezenta, astfel, o alternativă la guvernare. Sistemul politic american, cu Partidul Republican și Partidul Democrat, este de tip bipartidist. În cazul bipartidismului, poate exista și un al treilea partid, cu rol important în momentele în care partidul majoritar are nevoie de susținere pentru a-și completa și asigura majoritatea. Acesta este "sistemul cu două partide și jumătate". "Demipartidul" perturbă jocurile dintre alte două partide mari și le constrânge adesea la guvernare doar în coaliție cu el. Această situație se întâlnește, de pildă, în RFG, acolo unde Partidul Liberal face, adesea, inter-jocul celor doi "mari" – Uniunea Creștin Democrată și Partidul Social-Democrat.

Fondat pe alternanța, mai mult sau mai puțin regulată la guvernare a două partide cu vocație majoritară (Marea Britanie, S.U.A., Canada, Australia, Noua Zeelandă), bipartidismul poate fi *pseudo-bipartidism* și *bipartidism veritabil*. Anglia, caracterizată prin disciplina de vot a parlamentarilor ar fi exemplul tipic al bipartidismului veritabil. Bipartidismul suplu de tip american (pseudobipartidism) este considerat mai aproape de multipartidism decât de bipartidismul britanic, în Congresul de la Washington votându-se după preferințele personale. La rândul său, J. Charlot structurează astfel bipartidismele: sistemele "pure" sau "integrale", în care numai două partide mari ajung la putere (Marea Britanie, S.U.A., Canada, Noua Zeelandă) și sisteme bipartiste "imperfecte" sau "cu două partide și jumătate", în care unul dintre cele două partide mari au nevoie de un al treilea, cu o influență electorală mai slabă pentru a forma guvernul (Germania, Australia, Austria).

Sistemul multipartidist este determinat de existența mai multor partide care participă la viața politică, la coagularea majorității parlamentare și formarea guvernului. Este un sistem întâlnit în majoritatea țărilor Europei occidentale, caracterizate printr-un sistem electoral de reprezentare proporțională. Sistemele multipartidiste pot fi *stabile* - atunci când există partide dispuse în mod prestabilit să formeze o coaliție guvernamentală capabilă să impună o linie politică coerentă -, și *instabile*, atunci când între partidele membre ale unei coaliții guvernamentale există neînțelegeri de natură ideologică sau de altă natură. Sistemele multipartiste se caracterizează prin numărul mare de partide ce intră în competiție electorală și participă la exercitarea puterii. Cele mai mari partide obțin, de obicei, între 20-40% din voturi. Ca atare, multipartidismul se fondează pe absența sau raritatea unor guverne majoritare monopartiste și, în consecință, pe

pluralitatea partidelor și grupurilor de interese reprezentate în guvern. Coalițiile încheiate sunt, de obicei, fragile, ceea ce determină instabilitatea guvernării, alegeri parlamentare anticipate sau intercalate pe parcursul unei legislaturi, la sfârșitul căreia se desfășoară alegeri normale (Franța, Italia, Belgia, Olanda, Elveția, Țările Scandinave, Irlanda, Portugalia, Spania).

Sistemele multipartidiste au mai fost clasificate în sisteme “echilibrate” și sisteme “cu partid dominant”. În multipartidismele echilibrate există un relativ echilibru și o relativă stabilitate a influențelor politico-sociale și electorale ale partidelor, cele mai puternice dintre ele obținând de regulă 25-30% din voturi. Există sistem de partid dominant în țara în care sunt mai multe partide, unul dintre ele este mai mare decât celălalt deține majoritatea locurilor în Parlament, dar menține dialogul cu opoziția. Această manieră de structurare a unui sistem de partide este dată de capacitatea partidului dominant de a mobiliza suficient de multe voturi pentru a obține majoritatea absolută în parlament și a forma, astfel, guvernul, deși în competiția electorală intră și alte partide. Un exemplu concludent este Japonia unde, din 1946, guvernarea este asigurată de Partidul Liberal Democratic, deși există și alte partide pe scena politică a țării.

Folosind criteriul fundamental al stabilirii tipologiei sistemelor de partide – numărul -, se pot deosebi *sistemele cu partid unic* (necompetitive) și sistemele pluripartidiste (competitive). Expresia “partid unic” a fost inventată de teoreticienii fascismului și este folosită încă din anii ‘30. Ea poate fi aplicată atât partidelor fasciste, cât și celor comuniste, dar este valabilă și pentru unele țări subdezvoltate. Partidul unic (apărut, de obicei, după o revoluție sau o lovitură de stat) exercită singur puterea, în condițiile interzicerii altor partide, el fiind asociat cu o guvernare autoritară sau cu asumarea puterii personale. Este sistemul preferat de regimurile politice totalitare care pot controla, astfel, în mod riguros viața publică și privată a cetățenilor lor, impunându-le politica partidului. Partidul Comunist din Uniunea Sovietică sau Partidul Comunist Român constituie exemple semnificative în acest sens.

Sisteme de partide în România. În România, fenomenul partidist se conturează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în forma sistemului bipartit, alcătuit din Partidul Liberal, înființat la 24 mai 1875 și Partidul Conservator, constituit oficial la 3 februarie 1880. După formarea în 1918 a statului național-unitar, având drept consecință

intrarea pe scena politică românească a partidelor din Transilvania, Basarabia și Bucovina, vechiul sistem de partide (dominat de numai două formațiuni politice) este înlocuit cu unul multipartid. Dacă formațiunile provinciale fuzionează cu alte partide, apar în schimb partidele minorităților (maghiară, germană, evreiască, ucraineană) și alte partide, cu titulaturi democratice (Partidul Poporului, Partidul Țărănesc, Partidul Muncii ș.a.). Se produce ieșirea din scenă a Partidului Conservator și apariția unor noi curente ideologice și politice – comunismul și legionarismul. Din a doua jumătate a primului deceniu interbelic se manifestă însă o tendință de polarizare, de reducere relativă a formațiunilor politice. Etapa regrupărilor și a simplificării tabloului politic este încheiată odată cu înființarea Partidului Național Țărănesc (10 oct.1926) care a umplut vidul lăsat de conservatori, ca partid de alternanță la guvernare cu liberalii. Se restabilește astfel sistemul bipartit de guvernare (“rotativa guvernamentală”). Constituția lui Carol al II-lea din 1938 a anulat pluripartidismul, singurul partid recunoscut fiind Frontul Renașterii Naționale. În perioada septembrie 1940 – august 1944 se guvernează fără activitatea publică a partidelor politice.

Acapararea puterii de către Partidul Comunist Român a însemnat eliminarea pluripartidismului și a pluralismului politic. La începutul guvernării comuniste, pluralismul politic a fost formal recunoscut dar, la puțin timp după aceea, partidele au fost desființate și a fost consacrat sistemul partidului unic.

Revenirea la valorile politice democratice după Revoluția din 1989 a avut ca urmare explozia fenomenului partidist, până la constituirea Consiliului Provizoriu al Unității Naționale fiind deja legalizate 30 de partide. Reapariția partidelor tradiționale - Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc, Partidul Social-Democrat – este însoțită de apariția unor noi formațiuni politice autodefinitive naționale, de unitate națională, democrate, progresiste, umaniste, ecologiste, republicane, monarhiste, etc. Unele se prezintă ca emanație nemijlocită a revoluției, altele ca purtătoare de cuvânt ale unor tradiții istorice, iar altele ca având scopul soluționării problemelor unor categorii sociale, etnice sau de a lupta pentru restaurarea democrației. Apariția a peste 200 de partide politice nu a avut un suport real în structurile sociale și a fragmentat în mod excesiv electoratul.

Din punct de vedere ideologic, partidele românești reprezintă marile orientări ideologice: liberalismul, social-democrația, conservatorismul, agrarianismul, creștin-democrația, ecologismul, naționalismul ș.a. O parte a lor s-a caracterizat prin doctrine insuficient precizate, programe politice incoerente, structuri organizatorice fragile: Partidul Liber-Schimbist, Partidul Viitorul Democrat al Patriei, Partidul Democrat al Muncii Agricole, Industriale și Intelectuale, Uniunea Civică Radicală ș.a. Alte partide pot fi grupate pe criterii apolitice – etnice, social-profesionale, economice. S-au creat, de asemenea, partide naționale, regionale, zonale. De pildă, Partidul Moldovenilor. Fără a se bucura însă de o audiență națională și fără un impact real în politica majoră la scară centrală dar și zonală, asemenea partide exprimă mai mult ambițiile și frustrările unor lideri locali.

Pluripartidismul românesc se definește prin labilitate, exprimată în numeroase disidențe, fracționări, alianțe conjuncturale. Tipul de sistem electoral al reprezentării proporțional aproximative instituit de Legea nr.68/1992 favorizează apariția și funcționarea sistemului multipartidist, dar pune sub semnul întrebării realizarea majorității simple, predispunând la constituirea de coaliții guvernamentale⁶. O tendință pozitivă a dinamicii sistemului multipartidist, sesizabilă de la o alegere la alta, este aceea a simplificării eșichierului politic. Alegerile din 1996 au adus o schimbare politică esențială: alternanța la putere. Același fenomen s-a produs și cu ocazia alegerilor din 2000, demonstrând o anumită maturizare a electoralului și a sistemului democratic din România⁷.

Grupurile de presiune

Grupurile de presiune. Delimitări conceptuale. Tipologia partidelor și a sistemelor de partide nu reușește să cuprindă complexitatea și diversitatea vieții politice. În afara partidelor, există și alte grupuri specializate care pot intra în competiție pentru influențarea puterii politice. Aceste grupuri au fost denumite și caracterizate ca *grupuri de presiune*. Deși realitatea istorică a grupurilor de presiune este mult mai veche decât

---

⁶ Al. Radu, Gh. Radu, I. Porumb, *Sistemul politic românesc, un sistem entropic?*, Editura Tehnică, București, 1995, p.149.

⁷ George Voicu, *Pluripartidismul, o teorie a democrației*, Editura All, București, 1998.

cea a partidelor, recunoașterea calității lor de componente ale sistemelor politice dintr-o țară sau alta este relativ recentă. În 1908, în S.U.A. , Arthur Bentley vorbea deja de “grupuri de interes” și “presiunile” exercitate de acestea, dar consacrară termenului se produce abia în primii ani de după cel de-al doilea război mondial. În timp ce în S.U.A. existau preocupări sistematice pentru studierea grupurilor de presiune, în țările vest-europene fenomenul părea să indice numai o fracționare a voinței naționale iar termenul primea, de cele mai multe ori, o conotație peiorativă datorată practicilor mai puțin corecte ale unor grupuri, manevre de culise, acte de corupție.

Grupul de presiune este o categorie de analiză a științei politice care creează un instrument de interpretare și explicare a vieții politice. Unii autori folosesc alternativ termenii “grup de interes”(Interest Group) și “grup de presiune”(Pressure Group), alții îl preferă pe primul, dar există și încercări de delimitare. Spre deosebire de partidele politice care își propun cucerirea și exercitarea puterii etatice, grupurile de presiune acționează doar asupra puterii, influențând-o din exterior sau exercitând presiuni – după cum indică și denumirea -, asupra centrului de decizii. Dificultatea definirii grupurile de presiune provine și din faptul că acestea pot fi organizații non-politice. După cum arăta Maurice Duverger, “orice asociație, orice grupare, orice organizație, chiar și cele a căror acțiune normală este îndepărtată de politică, pot acționa și ca grup de presiune, în anumite domenii și în anumite circumstanțe”⁸. Dacă grupul, în general, este un ansamblu de persoane aflate în anumite relații și urmărind realizarea unui anumit scop, atunci grupul de presiune poate fi definit ca “o organizație constituită pentru apărarea de interese și exercitarea unei presiuni asupra puterilor publice, cu scopul de a obține de la aceasta decizii conforme acestor interese”⁹. Faptul că grupurile de presiune reprezintă și apără anumite interese, nu înseamnă că ele se confundă cu grupurile de interes.

Grupul de interes, format și dezvoltat în comunitățile istorice primare, poate fi considerat ca reprezentând un număr de persoane reunite de unul sau mai multe interese comune. Orice grup uman poate fi un grup de interes, formal sau informal, de situație, de adeziune etc. Abia în condițiile trecerii de la societatea feudală la capitalism, apar

---

⁸ Maurice Duverger, *Sociologie politique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1967, p.441.

⁹ R. Schwartzberg, *Sociologie politique*, Montcrestien, 1988, p.518.

premisele politizării anumitor interese. Asimilarea grupurilor de interes cu grupurile de presiune nu este justificabilă. Grupul de interes nu se identifică cu grupul de presiune, care nu acționează numai pe calea pressingului și a cărui influență nu este unidirecțional. Un grup de interes este un grup de presiune potențial. El se transformă în grup de presiune în momentul acțiunii sale asupra autorităților abilitate să ia decizii în favoarea intereselor apărute. Un număr mare de autori consideră că fenomenul grup de presiune este identificabil în prezența a trei elemente principale : a) existența unui grup sau a unei comunități, mai mult sau mai puțin organizate (ceea ce îl deosebește de o simplă mișcare spontană și efemeră); b) existența interesului și apărarea acestuia; c) existența presiunii, a influenței exercitate. Activitatea grupurilor de presiune se desfășoară în strânsă corelație cu cea a instituțiilor statului și a partidelor politice. Ele nu exercită într-un mod direct puterea politică, dar acționează asupra ei ca intermediari. Grupul se definește prin caracterul său colectiv și printr-o acțiune colectivă. El trebuie să prezinte un anumit grad de unitate și să se caracterizeze prin existența la membrii grupului a sentimentului apartenenței la grup și de adeziune la anumite valori comune. Interesul care reunește membri săi poate fi mai mult sau mai puțin comun, mai mult sau mai puțin puternic dar el este, în orice caz, sursa unei acțiuni comunitare și agregative.

Deci, grupul de presiune exprimă anumite interese, dispune de o organizare și exercită o presiune pentru a-și atinge scopurile. Ca atare, el poate fi definit ca un grup de persoane reunite într-o structură specifică de unul sau mai multe interese comune, care își realizează obiectivele prin presiunea exercitată asupra autorităților abilitate să ia o decizie. Forța unui grup de presiune depinde, atât de importanța grupării, de locul pe care îl are sau și l-a cucerit în societate, de calitatea liderilor, precum și de aceea a îndeplinirii funcțiilor de reprezentare, gestiune, revendicare, apărare a propriilor interese.

Tipuri de grupuri de presiune. Grupurile de presiune internaționale. Clasificarea grupurilor de presiune a fost făcută având drept bază numeroase principii, sisteme, criterii, grupări etc. De o largă utilizare în știința politică contemporană au beneficiat tipurile identificate de autorii vest-europeni, chiar dacă ele au fost incluse în clasificări diferite. Sintetizând contribuțiile pe această temă ale lui M. Duverger, G. Burdeau, J. Meynaud, J. Basso, Y. Meny ș.a., putem vorbi despre următoarele forme de grupuri: publice și private, instituționalizate și neinstituționalizate, grupuri ce apără un interes

material și grupuri materialmente dezinteresate (sau cu scop ideologic), grupuri provizorii și grupuri permanente, oficiale și secrete, grupuri cu obiectiv limitat și grupuri cu scopuri multiple, grupuri de masă și grupuri de cadre, grupuri-client și grupuri-stăpân ș.a.

Dintre acestea, *lobby*-urile și fenomenul *lobbysm*-ului impun o atenție specială. Appreciate de unii autori ca organizații tehnice reprezentând grupurile de presiune și exercitând *pressingul* politic în contul lor (M. Duverger le consideră pseudo-grupuri de presiune), de alții ca o tehnică de acțiune (Ch. Debbasch, J.-M. Pontier) *lobby*-urile au cunoscut o puternică dezvoltare în S.U.A. Sistemul american al *lobbying*-ului constituie însă o adaptare a acestuia la mentalitatea specifică și la particularitățile instituțiilor politice. Fenomenul *lobbysm*-ului desemnează atât practica de influențare a procesului legislativ, cât și persoanele sau organizațiile ce acționează în vederea promovării sau împiedicării adoptării unei legislații.

La nivel internațional acționează, de asemenea, grupurile de presiune. Apariția și proliferarea acestora a fost facilitată de dezvoltarea relațiilor internaționale și de posibilitatea influențării acestora în vederea obținerii unor avantaje. Organizațiile internaționale joacă, de asemenea, rolul de grup publice de presiune. Grupurile internaționale au ramificații în multe țări, sau urmăresc să obțină de la o structură politică străină (fie direct, fie prin intermediul unei instituții politice din propria țară), o decizie favorabilă. Tentativele de clasificare a grupurilor de presiune internaționale (S. Ehrlich, Ch. Debbasch, J.-M. Pontier ș.a.) relevă mai întâi existența unor grupuri private și a unor grupuri publice. Grupurile de presiune private internaționale sunt reprezentate de întreprinderile și organizațiile cu o acțiune internațională care s-au multiplicat în ultimii ani. Cele publice ar fi constituite din organizațiile internaționale, îndeosebi organizațiile specializate ale O.N.U. Organizațiile nonguvernamentale sunt o categorie intermediară. Statele pot acționa ele însele ca grupuri de presiune, fie în raport cu unele organizații internaționale, fie în raport cu alte state. Pot exista grupuri ce apără interese materiale (grupurile economice, calificate “multinaționale”, din domeniul producției de bază) și grupuri dezinteresate (organizațiile de întrajutorare, gen Caritas Internațional și organizațiile umanitare, gen Amnesty International).

Complexitatea crescândă a afacerilor publice, nevoia de informații în procesul adoptării deciziilor politice, pregătirea mării piețe europene au antrenat dezvoltarea

lobby-urilor pe lângă noile centre de decizie internațională. Numeroase studii au semnalat multiplicarea și întărirea lobby-urilor europene care, după unele opinii, ar fi menite să joace rolul de pivot : pe de o parte, vis-à-vis de clienții sau de membrii lor, de la care primesc cereri de informare, pe de alta, vis-à-vis de instituțiile comunitare, care au nevoie de expertizele pe care acestea le pot transmite. Bruxelles a devenit capitala *lobbying*-ului european. Instituționalizat și profesionalizat, acest lobby este reprezentat de instituții și organizații. Federația Europeană a Asociațiilor Naționale este un astfel de exemplu. Acest organism grupează reprezentantele naționale ale diferitelor profesii: U.N.I.C.E.- Uniunea Industriilor Comunității Europene, C.E.S. - Confederația Europeană a Sindicatelor, C.O.P.A. – Comitetul Organizațiilor Profesionale Agricole, C.E.E.P. – Centrul European al Intreprinderilor Publice. După modelul siderurgiștilor (gruparea Eurofer) sau cel al constructorilor de automobile, industriașii țărilor membre ale Comunității se grupează uneori pe sectoare, în structuri însărcinate cu apărarea intereselor comune. În ultimul timp, s-a extins practica delegațiilor unor colectivități locale, în special ale regiunilor.

Exercitarea puterilor executive ale Comisiei Europene se face cu ajutorul unor comitete de experți (consultative, de reglementare, de gestiune) în care se află reprezentanții la Bruxelles ai unui sector sau altuia. *Lobbying*-ul la Parlamentul European este în continuă creștere. Pluralitatea intereselor și intersectarea tendințelor politice cu interesele și problemele minorităților fac din fenomenul lobby un proces complex, dificil de cunoscut și stăpânit. După cum se arată în literatura de specialitate, printre tendințele sesizabile în spațiul european, tendințe ce repetă în linii generale pe cele din zonele Americii de Nord, sau a Pacificului, se numără: îndeplinirea unui rol comunitar de către anumite organisme reprezentative naționale (British Bankers Association, de exemplu); dezvoltarea unor “receptacule de afinitate” precum “Roundtable”, care grupează unele dintre cele mai mari multinaționale europene (Philips, Fiat, Volvo, B.A.T.- Manufactura Britanică de Țigarete) în jurul unei structuri axată pe probleme sectoriale, dar care reprezintă o forță considerabilă, aflată în spatele unor mari obiective politico-economice; apariția unui veritabil lobbyism după modelul american, cu un întreg cortegiu de firme de servicii specializate (cabinete juridice, consultanți, organizatori de conferințe etc.);

creșterea numărului de instituții și întreprinderi care intervin pe lângă organismele comunitare¹⁰.

Domenii și mijloace de acțiune. Căi de acces și rezultate. Eficiența acțiunii unui grup depinde, în mare măsură, de cadrul social-economic și politic, precum și de de forța grupului dată de: numărul de membri, disponibilitatea financiară, capacitatea de auto-organizare, calitățile liderului, conectivitatea socială, statutul (reputația) membrilor. Prin toate aceste elemente, grupul își exercită acțiunea de pressing prin care caută să modifice comportamentul sistemului politic în favoarea sa. Pressing-ul se manifestă în primul rând prin persuasiune, constrângerea fiind numai un mijloc de presiune destul de rar utilizat. Pressing-ul se realizează la nivelul principalelor centre de putere – parlament și guvern -, dar și la nivelul organelor judiciare. Centrul de greutate și intensitatea activității grupurilor diferă de la o țară la alta, ele orientându-se spre acele centre care dețin supremația în momentul respectiv în sistemul democrației. Grupurile vizează, pe de o parte, instituții și organizații cu caracter etatic, iar pe de alta, instituții și organizații cu caracter nonetatic (partidele). Tehnica și mijloacele folosite depind de locul grupului în societate, natura intereselor, a obiectivelor apărute, de tipul organului asupra căruia se exercită presiunea, de particularitățile sistemului politic, de regulile ce guvernează funcționarea politică a societății etc.

În opinia lui M.Duverger, mijloacele de acțiune, condiționate de structura internă a grupului pot fi materiale (resursele financiare) mijloace constând în personal, și psihologice. Jean Meynaud reține cinci categorii de procedee specifice grupurilor de presiune: persuasiunea prin petiții, memorii sau documentări adresate autorităților politice; amenințarea prin boicot, acte de intimidare, șantaj; corupția prin propunerea de avantaje necuvenite, bani adresată șefilor birocrăției de stat; sabotarea activității guvernamentale prin refuzul de a coopera cu autoritățile administrative; acțiunea directă prin manifestații publice, defilări, baraje, greve, nesupunere civilă¹¹. Pressingul se exercită la două niveluri distincte, grupurile fiind înclinate să folosească cu predilecție unul dintre ele: există o presiune directă, la nivelul organismelor puterii (miniștri,

---

¹⁰ *** *Analiza impactului reglementării: cele mai bune practici din țările OCDE*, ediția română, Tipografia Moldova, 2001.

¹¹ Jean Meynaud, *Les groupes de pression*, Presses Universitaires de France, Paris, 1965. p.25.

parlamentari, înalți demnitari) și o presiune indirectă asupra publicului, care prin atitudinea lui acționează el însuși asupra guvernanților. Se pot iniția acțiuni deschise, uneori publice, sau acțiuni discrete, mai oculte.

Principala tehnică de intervenție este persuasiunea, care poate fi realizată și ea într-un mod direct sau indirect, dar care, în ambele cazuri, implică folosirea resurselor financiare. Cu ajutorul lor, se recurge la specialiști ce permit grupului folosirea cunoștințelor lor. Unul dintre cele mai curențe și eficiente procedee ale persuasiunii directe este acela al alcătuirii și transmiterii unor documentații privind problema în cauză diferiților parlamentari. Informația “dirijată” este o armă puternică a grupurilor de presiune. Presiunea indirectă evidențiază rolul presei specializate, dar în acest scop poate fi folosită uneori și presa de informare generală. Cele mai puternice grupuri posedă propriul lor serviciu de presă și uneori chiar un serviciu de relații publice.

Acțiunea discretă implică practici mai oculte, dar uneori mai eficiente: finanțarea alegerilor, ajutorul material dat partidelor politice ș.a. Astfel, în S.U.A., grupurile de presiune aduc oamenilor politici o susținere financiară considerabilă prin crearea unor comitete de acțiune politică - P.A.C. (Political Action Committees), însărcinate cu strângerea de fonduri. Toate contribuțiile trebuie înregistrate de Federal Election Commission și pot fi cunoscute de marele public. Între metodele alimentării caselor electorale se numără și cele ale organizării unor dineuri în care au loc dezbateri cu viitorii cgresmani sau președinți, comandarea unor conferințe pentru care candidații primesc sume importante, pe care le pot declara oficial. Fiecare P.A.C. ce reprezintă un grup este autorizat să alimenteze casele electorale ale unui candidat până la suma de 5000\$, iar statul, care publică lista contribuabililor, poate dubla suma, permițând astfel candidatului cu cei mai mulți suporteri să dispună de mijloacele cele mai importante. Cazurile de corupție conștientă sunt destul de rare (voiaje, dineuri, cadouri, servicii făcute unui membru al familiei, subvenționarea unui ziar prin preluarea de abonamente ș.a.).

Fiind și unele și altele corpuri intermediare între cetățeni și putere, partidele politice sunt organizațiile cu care grupurile de presiune intră în modul cel mai firesc în relație. Grupurile transmit partidelor diverse cereri, partidele, în schimb, așteaptă sau obțin ajutor și asistență, îndeosebi financiară. M. Duverger, J. Meynaud, J. Basso ș.a. disting mai multe situații posibile în raporturile dintre partidele politice și grupurile de

presiune: neutralitatea grupului de presiune față de partide, ceea ce nu implică absența oricăror relații ci, mai ales, absența subordonării; neutralitatea “activă” în care grupurile de presiune stabilesc relații cu un anumit partid, indiferent de angajamentul sau de ideologia sa; relații privilegiate: partidul susține revendicarea grupului, iar grupul sprijină partidul, dându-i, în special, ajutor financiar; subordonarea partidului față de grupul de presiune (care poate determina chiar formarea partidului - cazul partidelor indirecte); subordonarea grupului în raport cu partidul, ca în cazurile organizațiilor anexe ale partidului de masă (organizațiile sindicale, culturale, de femei, de tineret, “satelite” ale partidelor comuniste, fasciste).

Potrivit teoriei democrației pluraliste, puterea politică nu este deținută de o majoritate, ci de mai multe minorități sociale sau categorii, grupurile constituind, de fapt, expresia și reprezentarea lor. Decizia politică apare, astfel, ca un rezultat al competiției dintre diferite grupuri, reprezentând diferite interese. Ele nu aduc prejudicii societății ci, dimpotrivă, contrabalansarea lor determină instalarea echilibrului social. În funcție de tipul de regim politic, statul poate ignora sau respinge grupurile de presiune, negându-le orice legitimitate (relații de ”excluziune”), sau le poate agreea, recunoscându-le reprezentative și legitime. Problema puterii reale a grupurilor a suscitat vii discuții. Unii au văzut în ele un instrument de anulare a democrației, încriminând rolul jucat în alimentarea resurselor necesare campaniilor electorale și cerând o strictă reglementare a acțiunii lor. Alții au reclamat neajunsul principal al sistemului – inegalitatea de reprezentare. Încercând să corecteze inegalitatea de acces la “lobbying”, americanii au introdus sistemul de “hearings”. Aceasta presupune “ascultarea” vocilor din diferitele straturi ale societății de către comisiile și subcomisiile Congresului și de agenții administrative, precum și instituția *Public Interest Advocacy*. Avocații interesului public apără acele interese considerate subreprezentate: drepturile minorităților, protecția consumatorilor sau a mediului ș.a.

Teoria *poliarhiei* elaborată de Robert Dahl¹² este, la rândul său, o bună punere în valoare a rolului grupurilor în democrația pluralistă. Poliarhia este regimul politic în care cetățenii pot exercita un control relativ ridicat asupra guvernanților. Un regim politic este

---

¹² Robert Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Institutul European, Iași, 2000.

o poliarhie în măsura în care sunt îndeplinite anumite oportunități: formularea și semnalarea preferințelor, precum și luarea lor în calcul în actul de guvernare. Toate acestea dovedesc rolul important al grupurilor în realizarea unor politici cu adevărat democratice. Democrațiile sunt de neconceput fără recursul la reprezentarea parlamentară clasică, dar și la acțiunea grupurilor de presiune. Dacă partidele asigură, într-o bună măsură, reprezentativitatea și coeziunea socială, grupurile de presiune optimizează, la rândul lor, funcționarea sistemului democratic.

Set By T-D1 (yth_1100ro@yahoo.com)